

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВІДБІР СУДДІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ І СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРАВОСУДДЯ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

PROFESSIONAL-PSYCHOLOGICAL SELECTION OF JUDGES AS A KEY FACTOR IN ENSURING THE QUALITY AND FAIRNESS OF JUSTICE IN A DEMOCRATIC SOCIETY

У статті досліджується значення професійно-психологічного відбору суддів у контексті забезпечення якості та справедливості правосуддя у демократичному суспільстві. Верховенство права та незалежна судова система є фундаментальними складовими стабільності та розвитку держави. У роботі аналізується необхідність врахування психологічних характеристик кандидатів на посаду судді, зокрема їх стресостійкість, об'єктивність, здатність швидко приймати рішення та високий рівень етики. Професійно-психологічний відбір стає ключовим інструментом для обрання кваліфікованих осіб, які зможуть ефективно виконувати свої обов'язки в умовах високих вимог та тиску.

Також розглядається взаємодія між державою та релігійними організаціями, а також її вплив на політичну стабільність і довіру громадян до державних інститутів. Особлива увага приділяється мотивації кандидатів на посаду судді, їх внутрішнім та зовнішнім факторам, що впливають на їхні професійні рішення та поведінку. Обговорюються аспекти агресії як позитивного фактора у професійному контексті, а також роль адекватної зарплатної плати у забезпеченні незалежності та неупередженості суддів.

Автором зосереджено увагу на необхідності залучення кваліфікованих спеціалістів для проведення професійно-психологічного відбору суддів, що включає оцінку їхньої мотивації, потреб та психологічних установок. Встановлення суворих вимог до спеціалістів, які проводять цей відбір, є важливим кроком до створення ефективною та справедливою судовою системою.

Ключові слова: верховенство права, незалежна судова система, професійно-психологічний відбір, спеціалізовані суди, судді, етика, стресостійкість, мотивація, агре-

сія, заробітна плата, релігія, політична стабільність, професійні навички, демократичне суспільство.

This article explores the significance of the professional-psychological selection of judges in the context of ensuring the quality and fairness of justice in a democratic society. The rule of law and an independent judiciary are fundamental components of a state's stability and development.

The paper analyzes the necessity of considering the psychological characteristics of judicial candidates, particularly their stress resistance, objectivity, ability to make quick decisions, and high level of ethics. Professional-psychological selection becomes a key tool for choosing qualified individuals who can effectively perform their duties under high demands and pressure.

The interaction between the state and religious organizations and its impact on political stability and public trust in state institutions is also examined. Special attention is given to the motivation of candidates for the judicial position, their internal and external factors influencing their professional decisions and behavior. Aspects of aggression as a positive factor in the professional context, as well as the role of adequate remuneration in ensuring the independence and impartiality of judges, are discussed.

The author emphasizes the need for qualified specialists to conduct the professional-psychological selection of judges, which includes assessing their motivation, needs, and psychological attitudes. Establishing strict requirements for specialists conducting this selection is an important step toward creating an effective and fair judicial system.

Key words: rule of law, independent judiciary, professional-psychological selection, specialized courts, judges, ethics, stress resistance, motivation, aggression, remuneration, religion, political stability, professional skills, democratic society.

УДК [159.9:34]:347.962-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.41>

2024.62.41

Казачук О.С.

аспірантка за спеціальністю 053 –

Психологія

ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Значення верховенства права та його дотримання у демократичному суспільстві не можна недооцінювати. Незалежна і справедлива судова система є основою для забезпечення прав і свобод громадян, а також для стабільності і розвитку держави [16, с. 191]. Ефективне функціонування судової системи, у якій судді відповідають високим моральним та професійним стандартам, забезпечує довіру населення до судочинства і підвищує загальну правову освіченість та правову культуру в країні.

У останньому абзаці ст. 127 Конституції України говориться: «Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути

встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності» [10]. Ми вважаємо, що досліджуючи професійно-психологічний відбір, це є важливо, адже ці вимоги формують основу для обрання кваліфікованих осіб, котрі зможуть ефективно виконувати свої обов'язки. Спеціалізовані суди, такі як адміністративні, господарські або конституційні суди, вимагають від суддів не тільки глибоких знань у відповідних галузях права, але й особливих професійних навичок та досвіду [5], які можуть бути необхідні для розуміння складних юридичних питань та для ефективного вирішення специфічних категорій справ. У зв'язку з цим, професійно-психологічний відбір стає

ключовим інструментом, що забезпечує відбір кандидатів, які не тільки відповідають юридичним критеріям, але й володіють необхідними особистісними якостями, такими як стресостійкість, об'єктивність, вміння швидко приймати рішення та високий рівень етики. Це особливо важливо, адже судді спеціалізованих судів часто зіштовхуються з великим тиском і високими вимогами до якості своєї роботи. Тому вимоги до освіти та стажу професійної діяльності, як це передбачено ст. 127 Конституції України, не тільки визначають професійний портрет майбутнього судді, але й слугують засобом гарантування якості правосуддя, що надається громадянам.

Демченко С. Ф., колишній голова Вищого господарського суду України (2006–2010 рр.), помічник президента Національної академії наук України, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, наголошує, що у господарській юрисдикції треба добре орієнтуватися у теорії економіки і у політичній економії. Адже економіка всьому голова. Вона формує інтереси, відкриває двері до політичної влади. Вона ж і закриває політичну перспективу у випадку недолугого господарювання на фоні конкуруючого капіталу [2]. Здійснюючи професійно-психологічний відбір суддів для господарської юрисдикції, особливо важливо враховувати не лише юридичні знання кандидатів, але й їхнє розуміння економічних процесів. Це допомагає їм краще орієнтуватися у специфіці економічних відносин, розуміти мотивацію сторін конфлікту і правильно оцінювати економічні наслідки своїх рішень. Крім того, судді в господарських судах повинні вміти аналізувати економічні показники і тенденції, які можуть впливати на розвиток бізнесу та економіки в цілому. Професійно-психологічний відбір для таких позицій також повинен включати оцінку здатності кандидатів критично мислити і швидко адаптуватися до змінюваних економічних умов. Не менш важливим є аналіз етичних якостей кандидатів, їх здатності бути незалежними і неупередженими в умовах, де економічні інтереси реально впливають на політичні рішення. Ці якості є критично важливими для забезпечення справедливості і законності в умовах ринкової економіки.

В контексті аналізу взаємодії релігії та держави, особливо важливим є розуміння їхньої ролі у формуванні політичної влади. У багатьох країнах, включаючи Україну, історично склалася модель, за якою релігія і держава існують поряд, нерідко впливаючи одна на одну, але зазвичай прагнуть зберегти певну незалежність [13, с. 10].

У преамбулі до Конституції України зазначено, що Верховна Рада приймає цей Основний Закон, усвідомлюючи відповідальність перед Богом і власною совістю [10]. Ця

фраза є символом визнання моральної відповідальності перед вищими духовними цінностями, яка існує у багатьох світських державах. Це також може відображати спробу визнати та залучити релігійні почуття частини населення країни, хоча таке формулювання може бути предметом критики з боку прихильників строгого розділення церкви та держави.

Історично релігія мала великий вплив на політику, що є зрозумілим, адже вона формує моральні та етичні орієнтири для багатьох людей. У багатьох країнах світу церква активно взаємодіяла з державною владою, іноді навіть допомагаючи стабілізувати політичні режими або, навпаки, ставши каталізатором соціальних змін і революцій [13, с. 140]. Проте, цинічне або маніпулятивне використання релігійних символів або виразів у політичних цілях може викликати занепокоєння щодо щирості таких дій і потенційно знижувати довіру громадян до державних інститутів. Тому важливо, щоб використання релігійної риторики у державному управлінні супроводжувалося прозорістю намірів, дотриманням конституційних принципів та відповідальністю перед громадянами, а не лише перед власною совістю чи вищими силами.

У сучасному світі, де релігійна ідентичність все ще відіграє значну роль у суспільному житті багатьох народів, ефективне управління відносинами між державою і релігійними організаціями може сприяти стабільності, миру та гармонії у суспільстві. Водночас, важливо стежити за тим, щоб таке взаємодіяння не порушувало основоположних прав та свобод інших громадян, які можуть мати інші релігійні переконання або дотримуватися атеїстичних поглядів. У цьому контексті, ми досліджуємо професійно-психологічний відбір кандидатів у судді та враховуємо, що процес такого відбору має включати комплексну оцінку не лише професійних знань і навичок, але й психологічної готовності кандидатів до здійснення суддівських обов'язків.

Оцінка особистісних якостей та емоційної стабільності є критичною, адже суддя має забезпечувати правосуддя без упереджень і емоційних впливів, маючи високий рівень стресостійкості та вміння вирішувати конфліктні ситуації зі збереженням об'єктивності та нейтралітету. Також важливими є лідерські якості, здатність чітко аргументувати свою позицію та вести діалог. Враховуючи особливості різних галузей права, для суддів спеціалізованих судів, таких як господарські суди, важливо також мати глибокі знання у відповідній області, такі як економіка чи корпоративне право. Освіта та стаж роботи у цих галузях можуть бути відповідними додатковими критеріями відбору, які допоможуть забезпечити високу кваліфікацію та спеціалізацію суддів.

Крім того, важливо враховувати також здатність кандидатів дотримуватися високих етичних стандартів, зокрема щодо непідкупності, чесності та справедливості.

Отже, професійно-психологічний відбір кандидатів у судді має бути багатовимірним процесом, який враховує широкий спектр критеріїв – від професійних компетенцій до особистісних якостей та етичних принципів, що є необхідним для забезпечення ефективної та справедливої судової влади.

Мотивація – психічний стан, що характеризує особу кандидата: «я знаю, я готовий, я дію (бо вже навчаюсь на юриста, бо вже працюю юристом, я можу і проявляю певний рівень, ступінь агресії), бо вже дію давно у цьому напрямку, у тому числі і формулюючи свою мотивацію [12, с. 85].

Агресія – це комплексна психологічна та біологічна поведінка [10]. Вона може проявлятися у фізичних діях, словах, емоціях чи навіть думках, і має багато різних причин і виражень. Агресія зазвичай сприймається як негативне явище, але в контексті психології, особливо при виборі професії або в процесі доведення своєї спроможності іншим і самому собі, агресія може мати і позитивне значення. Це пов'язано з тим, що агресія не обов'язково включає насильство або шкоду; вона може виражатися у вигляді наполегливості, рішучості та мотивації до досягнення цілей.

Доктор психологічних наук, професор Кокун О. М., вказує, що у психології агресію вважають проявом внутрішньої енергії та сили, яка може бути спрямована на досягнення позитивних результатів, якщо вона контрольована і керована правильним чином [8]. Наприклад, у спортивних змаганнях або в конкурентних професіях, таких як бізнес або юриспруденція, певний рівень агресії може сприяти успіху. Тут агресія може означати здатність наполегливо й енергійно домагатися своїх цілей, відстоювати свої права, а також прагнення до самовдосконалення та самопідтвердження в складних ситуаціях.

Агресія, яка спрямована на доказ власної гідності та здобуття визнання від інших, може виступати як стимул до саморозвитку та самореалізації. Вона може бути виражена через амбітність та прагнення досягти високих результатів у професійній сфері. Ця форма агресії відіграє роль мотивуючого фактора, що допомагає людині переборювати труднощі та рухатися вперед. Втім, важливо відмітити, що агресія повинна бути збалансована та спрямована конструктивно, щоб вона не перетворилася на деструктивну поведінку, яка може шкодити іншим та самому індивіду. Контрольована агресія вимагає самосвідомості та емоційної інтелігентності, а також здатності розуміти та адаптувати свою поведінку залежно від ситуації.

Заклик агресії «мушу, можу, хочу» у контексті професійно-психологічного відбору відіграє важливу роль, адже вона вказує на наявність високої мотивації та рішучості у кандидатів. Цей тип агресії можна розглядати як прояв амбіцій і здатності досягати цілей, що є критично важливими характеристиками для багатьох професій, зокрема у сфері правосуддя.

Мушу – цей компонент відображає внутрішню потребу і відповідальність кандидата перед собою та суспільством. Він свідчить про готовність людини діяти за моральними та професійними обов'язками, що є фундаментальним у таких ролях, як суддя, де вимагається безпристрасність та об'єктивність.

Можу – показує впевненість у своїх здібностях та професійну компетентність. Цей аспект важливий, адже він вказує на самовпевненість кандидата у своїх силах здійснювати кваліфіковані рішення та діяти в умовах можливого тиску або невизначеності, що часто зустрічається в юриспруденції.

Хочу – цей елемент вказує на особисте бажання досягти високих результатів, розвиватися у професії та вносити позитивний вклад у суспільство. Це свідчить про високий рівень внутрішньої мотивації, яка є необхідною для довготривалої і стійкої праці в таких стресових сферах, як правосуддя.

Застосування цих критеріїв дозволяє ідентифікувати кандидатів, які не просто виконують свої обов'язки, але й прагнуть впливати на розвиток професії та суспільства. Агресивність у цьому контексті виходить за рамки негативного значення та стає індикатором проактивності та ефективності. Отже, розуміння та адекватне оцінювання цієї «агресії» в професійно-психологічному відборі допомагає вибудовувати ефективну та високомотивовану команду фахівців.

Важливо, які основні і побочні мотиви, яким внутрішнім станом і зовнішніми факторами вони обумовлені [1]. У контексті професійно-психологічного відбору, важливо аналізувати не лише основні, але й побічні мотиви кандидата. Основні мотиви зазвичай пов'язані з безпосереднім бажанням досягти професійного успіху в галузі права, в той час як побічні мотиви можуть включати бажання впливати на суспільні процеси, забезпечити особисту безпеку або отримати визнання в професійних колах. Розуміння цих мотивів дозволяє краще оцінити готовність кандидата до справжніх викликів та відповідальностей юридичної професії. Внутрішні стани, які мотивують особу, такі як амбіції, потреба в самореалізації чи прагненні до справедливості, є важливими індикаторами його потенціалу як судді. Зовнішні фактори, такі як суспільний запит на чесність і прозорість у юриспруденції, також впливають на формування мотивації. Отже,

аналізуючи мотивацію, необхідно враховувати і ті впливи, які можуть стимулювати або стримувати кандидата від діяльності у правовій сфері. Тому професійно-психологічний відбір повинен охоплювати глибокий аналіз мотивації кандидатів, щоб забезпечити високий рівень професійності, етичності та відданості у їхній майбутній роботі.

Слід пам'ятати, що на початку перебування романтизму у суддівській професії було не менше, а набагато більше можливості його проявити. При чому у не менш складних політичних умовах, ніж сьогодні. Але черги на посади суддів не було, бо грошове утримання було мізерним у порівнянні з фізичним і психологічним навантаженням у суддівській роботі. Для заповнення суддівського корпусу доводилося агітувати кандидатів. І цю роботу проводили самі діючі судді. Сучасний професійно-психологічний відбір повинен включати методи оцінки здатності кандидатів ефективно управляти стресом, зберігати об'єктивність та нейтралітет у різних ситуаціях та виявляти рішучість і моральну стійкість. Важливо також визначати, чи є в кандидатів внутрішній потяг до служіння громадськості та чи здатні вони зберегти високі стандарти професійної етики навіть за відсутності зовнішніх мотивацій. За таких умов, залучення та утримання кваліфікованих суддів стає справою не лише професійної підготовки, але й професійної мотивації та особистісної відданості. Судді, які приходять на посаду з високим рівнем романтизму та відданості ідеалам справедливості, зазвичай краще справляються з викликами, що стоять перед судовою системою. Тому в процесі відбору особлива увага повинна приділятися виявленню таких якостей, як самовідданість, готовність долати труднощі та висока етична відповідальність.

Після першої хвилі політичного і морального тиску на народних депутатів, Україна стала свідком другої хвилі – цькування суддів та звинувачення їх у корупційності [13, с. 140]. Якщо б суддівська система дійсно була надмірно корупційною, то логічно припустити, що посади суддів приваблювали б значно більше кандидатів через можливість незаконного збагачення. Однак реальність така, що черг на ці посади не спостерігається, що ставить під сумнів загальну корупційність системи. Це призводить до важливого питання: як заробітна плата та можливості для незаконного збагачення впливають на мотивацію кандидатів стати суддями? З одного боку, висока заробітна плата могла б стимулювати більше кваліфікованих та чесних кандидатів, які бачать у суддівстві не тільки професійну кар'єру, але й засіб до стабільного та достойного заробітку. З іншого боку, можливість незаконного збагачення може приваблювати недобросовісних

кандидатів, зацікавлених переважно у фінансовій вигоді, що загрожує цілісності та ефективності судової системи. Низька заробітна плата може відштовхувати кваліфікованих професіоналів, які можуть знайти краще заохочені можливості за межами судової системи, тим самим погіршуючи якість правосуддя через брак талановитих суддів. Це також може збільшити спокусу до корупції серед суддів, які відчувають фінансовий тиск.

Саме тому ми переконані, що суддя має мати гарну оплату своєї праці, адже він несе високу відповідальність та має бути незалежним від зовнішніх обставин, мати достойний рівень життя. Адекватна заробітна плата суддів є критично важливою для забезпечення їх незалежності та неупередженості. Достойна винагорода також сприяє залученню в систему правосуддя висококваліфікованих юридичних фахівців, які могли б обрати більш прибуткову роботу у приватному секторі. Це важливо для підвищення загальної якості розгляду справ і виконання судових рішень.

Вирішення цих питань вимагає збалансованого підходу, де заробітна плата повинна бути достатньо високою, щоб залучати та утримувати кваліфікованих кандидатів, а система контролю та підзвітності – достатньо строгою, щоб мінімізувати ризики корупції. Такий підхід сприятиме створенню мотивованого та етичного суддівського корпусу, здатного відновити довіру громадськості до судової системи.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [4], корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Наукові визначення корупції можуть варіюватися, але зазвичай вони підкреслюють системний характер явища та його соціально-економічні наслідки. Науковці часто розглядають корупцію як складне суспільне явище, яке включає не лише індивідуальні дії, але й структури та інститути, що створюють та підтримують корупційні практики. Корупція – це феномен, обумовлений антисуспільною діяльністю людини, рівень і динаміку поширення якого у державі виявити практично неможливо, адже корупція здійснюється у різних формах, що постійно еволюціонують, модифікуються, а також у різних масштабах, відтінках [17, с. 4001–4009].

Коли кандидат формує свою мотивацію, це може включати як розумову оцінку своїх моти-

вів, так і метамотивацію, яка є більш глибоким розумінням та регуляцією власних мотиваційних процесів. Розумова оцінка мотивації означає, що особа аналізує свої мотиви, цілі та бажання. Вона задає собі питання: чому я це роблю? Чи ці цілі відповідають моїм цінностям та очікуванням? Цей процес допомагає особі зрозуміти власні прагнення та їх природу.

Мотивація мотивації, або метамотивація [12, с. 87], включає рефлексію над своїми мотиваційними структурами та регуляцію мотиваційних станів. Це означає, що кандидат не тільки розуміє, що його мотивує, але й може свідомо впливати на свою мотивацію, адаптуючи її до поточних обставин або довгострокових цілей. Він може зміцнювати певні мотиви або навмисно знижувати вплив інших мотивів на свою поведінку для досягнення кращих результатів. Обидва ці процеси є важливими для глибокого саморозуміння та ефективного самоконтролю, що особливо цінно для осіб, які прагнуть до складних або високо відповідальних ролей, таких як суддівство.

У психології існує поняття про первинну мотивацію, яка може виникати як прямий відгук на якусь потребу, наприклад, голод або спрагу. Це базові біологічні потреби, які мають бути задоволені для виживання. По мірі того як потреби стають більш складними, а їх задоволення має різні соціальні та психологічні наслідки, формується вторинна мотивація. Вторинна мотивація відображає більш високий рівень самосвідомості та соціальної взаємодії, такі як прагнення до кар'єрного росту, освіти, визнання, чи влади. Коли людина аналізує свої потреби і формує особистий інтерес, це може вести до реформування або подальшого уточнення її мотивації.

Таким чином, мотивація є не статичним станом, а динамічним процесом, який включає різні рівні потреб та їхнє задоволення, що веде до формування комплексних внутрішніх інтересів і цілей.

У контексті професійно-психологічного відбору кандидатів у судді аналіз та синтез психічних чинників відіграють ключову роль. Для ефективного відбору кандидатів важливо зрозуміти, як формується їхня мотивація та які психологічні процеси впливають на їхнє рішення стати суддями. Метод аналізу і синтезу дозволяє дослідити окремі компоненти психічної структури кандидатів, такі як потреби, інтереси, мотивації та їхні перетворення. Кожен елемент розглядається окремо, а потім інтегрується для формування цілісного розуміння психологічного профілю кандидата:

1) Визрівання потреби. На початковому етапі, потреба може бути нечітко вираженою або не повністю усвідомленою. В процесі особистісного та професійного розвитку, ці потреби починають визрівати і формувати чіткіші мотиваційні структури.

2) Внутрішня структура потреби включає детальний аналіз того, як потреби впливають на психологічні стани, такі як самооцінка, впевненість, та інші важливі аспекти особистості, які є вирішальними для суддівської роботи.

3) Стадії формування, які розглядаються як етапи, через які проходить кандидат, від первинного усвідомлення своїх потреб до їх повного визрівання і формування як професійних мотивів.

4) Можливості задоволення потреби – оцінюються реальні шляхи, через які кандидати можуть задовольнити свої потреби в контексті професії судді, включаючи кар'єрне зростання, професійне визнання, та внесок у правову систему.

5) Трансформація або відмова від потреби. Аналізується, як кандидати можуть переосмислювати або відкидати свої потреби відповідно до реалій професійного життя та особистих переконань.

Задача професійно-психологічного відбору полягає не лише у визначенні кваліфікації та професійних навичок кандидатів, але й у глибокому розумінні їхньої мотивації, потреб і психологічних установок.

На думку доктора юридичних наук, професора, Сіренка В. Ф., для забезпечення справедливого і ефективного судочинства важливо, щоб кандидати в судді не тільки володіли професійними знаннями та навичками, але й мали відповідні моральні якості та мотивацію [15, с. 16]. Цей підхід до відбору кандидатів підкреслює важливість їхньої відданості служінню суспільству та готовності відповідати високим стандартам етики та справедливості. В свою чергу, доктор психологічних наук, професор кафедри психології, Раєвська Я. М. зазначає, що *«для кожної професії притаманні як спільні, так і специфічні ознаки. Особливості професійних цінностей обумовлені роллю і статусом професії в житті суспільства та окремої людини»* [14, с. 50].

На думку автора, існуючі нагороди та відзнаки, хоча й можуть свідчити про певні досягнення кандидата, не завжди є достатніми підставами для оцінки його придатності до ролі судді. Цінність таких нагород може бути перебільшена і не завжди відображати реальні професійні якості та особистісні характеристики, які важливі для суддівської діяльності. Крім того, занадто сильна увага до власних досягнень і відзнак може призводити до самозакоханості та втрати об'єктивності, що недопустимо для судді. Важливо, щоб кандидати до суддівських посад мали не тільки високий професіоналізм, але й незалежність, непідкупність, і глибоке розуміння своєї ролі як служителів закону.

Випробування через практичну роботу в складних умовах, як це робив Мао Дзедун,

може бути одним із способів перевірки стійкості, але такий підхід має бути обміркованим і відповідати загальним правовим та етичним стандартам, що їх вимагає сучасне суспільство і правова система [16]. Психологічна підготовка та виховання кандидатів повинні бути спрямовані на розвиток особистості, що володіє високою моральністю, професіоналізмом, і вмінням застосовувати закон справедливо.

Мотивація, викладена на папері та подана по інстанції, часто відображає те, як людина бачить себе та свої цілі у професійному контексті в конкретний момент часу. Вона може базуватися на попередньому досвіді, пережитих змінах, або бажанні досягти нових висот. Так, мотивація може відображати певну внутрішню боротьбу, але вона також є важливим індикатором особистісного розвитку та саморозуміння. У професійно-психологічному відборі, наприклад, для суддівських посад, це дає змогу оцінити готовність кандидата до виконання відповідальної роботи, його здатність керувати особистими і професійними викликами, а також відданість справедливості та праву.

Мотивація може бути інтерпретована як глибокий внутрішній процес [1], що включає тривалу душевну боротьбу, яка змушує особистість аналізувати і рефлектувати власні прагнення, вчинки та їхні наслідки. Цей процес нерідко характеризується певним дисонансом між ідеалами і реальними діями, між бажаним і дозволеним, що може призводити до психічної напруги і конфлікту. Але мотивація – це завжди самооцінка і, як правило, переоцінка. Отже, цікаво, за якими критеріями треба оцінювати мотивацію щоби привести її у відповідність дійсної якості кандидата без загрози недооцінити себе.

Науковий підхід до розуміння мотивації включає аналіз чинників [3], що впливають на формування мотивів та їх вплив на поведінку особистості. У контексті внутрішньої боротьби, душа, не усвідомлюючи повністю причин своїх вчинків або кінцевих цілей, знаходиться у стані постійного пошуку і випробувань, що може призвести до радикальних змін у поведінці та світосприйнятті. Цей процес може супроводжуватися значною психічною турбулентністю, коли внутрішній світ особи активно взаємодіє з зовнішнім середовищем, викликаючи коливання між відчуттям власної ефективності та безпорадності.

У психології є поняття «екзистенційної вакууму», запропоноване В. Франклом. Екзистенційний вакуум, чи екзистенційна фрустрація, феномен, що характеризується суб'єктивними переживаннями нудьги, апатії, порожнечі, цинізму. Свобода волі, вважає Франкл, належить до безпосередніх даних людського досвіду. Її можна феноменологічно описати, але неможливо звести до причин-

них зв'язків. Екзистенційний вакуум відображає стан втрати сенсу, що може привести до деструктивних дій, як символічне «накидання зашморгу на шию». Втім, така боротьба також може стимулювати особу до саморозвитку та пошуку глибших значень у професійній діяльності, зокрема у правосудді [9].

Таким чином, мотивація у професійно-психологічному контексті має складну багатошарову структуру, яка може призвести до значних змін у житті особи, у тому числі до зайняття високовідповідальних посад, як посада судді, де професійні дії впливають на долі інших.

Хто ж повинен, зобов'язаний, заінтересований і здатний розібратися у цих потаємних закутках душі кандидата у судді. А головне, хто персонально відповідальний за якість відбору суддів, та персонально відповідальний за якість правосуддя у конкретному суді? Тут варто згадати про вплив на психологічний стан суддів системи контролю, який є одною з найголовніших функцій влади народу. З цього приводу відбувається боротьба (замаскована під демократію) за право контролю у відборі суддів і у якості їх роботи. На даному історичному періоді перемагають прибічними зовнішнього контролю. Воно й зрозуміло, з одного боку судді стають політично і професійно залежними від суб'єктів зовнішнього контролю, а з іншого – суб'єкти контролю не відповідають за якість правосуддя і, особливо, за впровадження у дію принципу верховенства права. Що теж є логічним, бо верховенство права власникам капіталу, особливо глобального світового, є антагоністично ворожим. Ці роздуми породжують висновки про те, що нам потрібні не стільки герої в суддівських мантиях, скільки герої української нації у депутатських кріслах Верховної Ради України. Героїзм у Верховній Раді виглядав би набагато патріотичнішим, якщо би судова система, і не тільки в особі Конституційного суду, здійснювала контроль над законодавцем зіставляючи законотворчість з верховенством права, починаючи з надання законопроектів і закінчуючи їх застосуванням. У пошуках противаг і стримувань суди конституційно відсунуті на задній план і жодних противаг і стримувань не мають.

Процес відбору кандидатів у судді вимагає всебічного підходу та залучення кваліфікованих фахівців. Відповідальність за якість відбору та, відповідно, якість правосуддя несуть як органи, що займаються відбором і призначенням суддів, так і професійна спільнота, яка має забезпечити належне професійне і психологічне оцінювання кандидатів. Ключову роль у професійно-психологічному відборі кандидатів мають відігравати психологи і фахівці з юридичної етики, які можуть оцінювати не тільки професійні знання і навички кандидатів, але й їхні особистісні та моральні якості.

Система контролю в судовій системі є складною і має багато рівнів. Вона включає внутрішній контроль з боку судових органів і зовнішній – з боку громадськості, медіа та інших державних інституцій. Персональна відповідальність за якість правосуддя часто розминається через складність системи і різноманітність чинників, що впливають на роботу суддів. Однак, основна відповідальність лежить на вищих органах суддівського самоврядування та на керівництві судових інстанцій, які мають забезпечити не тільки справедливий і прозорий відбір та оцінювання суддів, але й високу якість роботи судів. У контексті боротьби за контроль над суддівською системою існує необхідність впровадження реформ, які забезпечили б незалежність судів і їх захист від зовнішнього тиску. Це стосується не тільки процесу відбору суддів, але й їхнього подальшого кар'єрного росту та забезпечення їхньої професійної незалежності.

Залучення до відбору кваліфікованих психологів, юристів та інших фахівців дозволить глибше аналізувати кандидатів і виявляти потенційні ризики та проблеми, пов'язані з можливими майбутніми порушеннями професійної етики. Вимоги до спеціалістів, які проводять професійно-психологічний відбір кандидатів на посаду судді, повинні бути суворими та чітко визначеними. Спеціалісти мають мати відповідну вищу освіту у галузі психології, права чи інших релевантних сферах. Необхідно також забезпечити їх постійне навчання та професійний розвиток для збереження актуальності їхніх знань і навичок. Вони повинні мати достатній практичний досвід у галузі психологічного оцінювання чи юридичної практики, зокрема в аналогічних процесах відбору для гарантування об'єктивності та професіоналізму в їхній діяльності. Спеціалісти, залучені до процесу відбору, повинні відповідати високим етичним нормам. Оскільки робота спеціалістів включає високу ступінь відповідальності та може бути пов'язана зі стресом, важливою є їхня здатність впоратись з емоційним навантаженням і зберігати об'єктивність. Всі процедури відбору мають бути документовані та прозорі. Необхідні технічні засоби для контролю і оцінки діяльності.

Встановлення таких вимог та контроль за їх дотриманням зможе забезпечити, що тільки найбільш кваліфіковані, компетентні та етично стійкі особи будуть залучені до процесу професійно-психологічного відбору суддів, що є критично важливим для забезпечення якості та справедливості правосуддя.

Висновки з проведеного дослідження.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що професійно-психологічний відбір суддів є критично важливим для забезпечення якості та справедливості пра-

восуддя в демократичному суспільстві. Верховенство права та незалежність судової системи є фундаментальними для стабільності та розвитку держави. Ефективне функціонування судової системи залежить від суддів, які відповідають високим моральним та професійним стандартам.

Професійно-психологічний відбір є ключовим інструментом для забезпечення відбору кандидатів, які володіють необхідними особистісними якостями, такими як стресостійкість, об'єктивність, здатність швидко приймати рішення та високий рівень етики. Це особливо важливо в умовах високих вимог та тиску, з якими стикаються судді. Мотивація кандидатів та їхні внутрішні і зовнішні фактори відіграють важливу роль у їхній професійній діяльності. Оцінка особистісних якостей та емоційної стабільності є критичною для забезпечення правосуддя без упереджень та емоційних впливів. Адекватна заробітна плата суддів є важливою для забезпечення їхньої незалежності та неупередженості. Це сприяє залученню висококваліфікованих юридичних фахівців до системи правосуддя та запобігає корупції. Взаємодія між державою та релігійними організаціями також впливає на політичну стабільність і довіру громадян до державних інститутів. Використання релігійної риторики у державному управлінні має супроводжуватися прозорістю намірів та відповідальністю перед громадянами. Кваліфіковані спеціалісти для проведення професійно-психологічного відбору суддів повинні відповідати суворим вимогам, мати відповідну освіту та досвід, а також дотримуватися високих етичних норм. Це забезпечить обрання суддів, які не лише професійно підготовлені, але й етично готові виконувати свої обов'язки.

Отже, професійно-психологічний відбір суддів є невід'ємною частиною створення ефективної, незалежної та справедливої судової системи, яка підтримує верховенство права та служить гарантом його впровадження у життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демченко С.Ф. Складники ефективності господарського судочинства. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2(14). С. 21-27.
2. Демченко С. Ф. Теоретичні аспекти становлення і розвитку господарського судочинства в Україні. Київ. Преса України. 2009. 247 с.
3. Загальна психологія. За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця. Нова книга. 2004. 704 с.
4. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016,

№ 31, ст.545). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

6. Кацавець Р.С. Правова психологія. Навчальний посібник. Київ : Алерта. 2021. 120 с.

7. Кацавець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. Київ. Алерта. 2019. 150 с.

8. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ. «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.

9. Конспект лекцій з курсу «Теорія мотивації». Укладач О.В. Прокопенко. Суми: Вид-во СумДУ, 2006. 171 с.

10. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.06.2024).

11. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-е вид., випр. та доп. Київ. Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.

12. Маслова С.О. Мотивація як фактор ефективності праці. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 2. С.85-89.

13. «Орієнталістика парадигма» у дослідженні східних філософій XIX-перша половина XX ст.. Київ. Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України. 2023. 242 с.

14. Раєвська Я. М. Професійна готовність фахівців соціальної сфери до між професійної взаємодії. *Молодий вчений* 1. 77. 2020. С. 48-52.

15. Сіренко В. Ф. Судова влада: потрібна принципово нова концепція реформування. *Голос України*. 2010. С. 16-17.

16. Україна та європейська інтеграція: публічно-правові аспекти: монографія. Авер'янов В.Б., Грицяк І.А., Демченко С.Ф., та ін. за заг. ред. В.Б. Авер'янова, С.Ф. Демченка. Київ. «Преса України». 2010. 632 с.

17. Hladky V. V. The Manifestation of Corruption in Eastern Europe. *Path of Science*. 2018. Vol. 4 (1). P. 4001-4012.